

Ватченко О.Б., Андрейченко О.А.

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДЕПРЕСИВНИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Проаналізовані основні законодавчі акти, якими регулюються питання стимулювання розвитку регіонів та виявлення депресивних територій в Україні; проведена оцінка рівня розвитку територій України за законодавчо встановленою методикою визначення депресивних територій; висвітлені суттєві вади законодавства у питаннях ідентифікації депресивних територій в Україні; розглянуті підходи щодо вдосконалення механізму визначення проблемних територій в Україні на основі зарубіжного досвіду регулювання регіонального розвитку.

Ключові слова: закон, ідентифікація, депресивна територія, регіон, місто, район, оцінка, депресивний статус.

Постановка проблеми. В Україні, після отримання незалежності і переходу до ринкової економіки, регіони втратили напрацьовані багаторічною історією економічні зв'язки і зіштовхнулися з низкою проблем економічного і соціального характеру. Почали формуватись осередки проблемних територій, в яких механізми саморозвитку неможливо було перезавантажити без підтримки з боку держави.

Керівництвом країни було прийняте рішення про законодавче закріплення статусу депресивних територій, що втілилось у прийнятті у 2005 році Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» (далі – Закон) [1]. Законом встановлюється, що стимулювання розвитку регіонів має здійснюватись таким чином, щоб забезпечити їх сталий розвиток в інтересах усієї України, підвищити рівень життя населення, створити рівні умови для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України і т.д. Але цей Закон не зміг призвести до докорінної зміни напрямку розвитку проблемних територій. Причиною тому є недосконалість та недієва методика ідентифікації депресивних територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато українських вчених, стурбованих проблемою диспропорційного розвитку регіонів України, у своїх роботах шукають шляхи для відновлення втраченого потенціалу таких територій, зокрема, вивчаючи зарубіжний досвід подолання проблем диспропорційного характеру розвитку регіонів.

Підходи до визначення сутності поняття «депресивні території», їх узагальнююча типоло-

гія та характерні ознаки наводяться у роботі М. Барановськог [2].

Погляди українських і закордонних дослідників щодо класифікації регіонів залежно від рівня їх соціально-економічного розвитку систематизовано А.Є.Іордановим [3].

Результативність та напрями вдосконалення державної підтримки територій із проблемами соціально-економічного розвитку досліджено у роботі С.А. Романюк [4].

З проблемою пошуку шляхів відновлення гармонійного розвитку депресивних регіонів зіштовхнулись також науковці в Російській Федерації. Сучасні проблеми розвитку депресивних регіонів, необхідність створення сприятливого середовища для залучення інвестицій та активізації підприємницьких ініціатив досліджено у праці Е.Я.Вайсман [5].

Маркетингові методи для вирішення проблем територіальних утворень пропонує використовувати російський вчений В.І. Беляєв [6].

Існуючі наукові надбання у сфері регулювання територіального розвитку в Україні залишають недостатньо дослідженими питання дієвості вітчизняного законодавства щодо ідентифікації депресивних територій.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є аналіз вітчизняної нормативно-законодавчої бази, якою регулюються питання ідентифікації депресивних територій, та пошук шляхів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для проведення аналізу соціально-економічного розвитку територіальних утворень в країні з метою виявлення серед них таких, що потребують державної підтримки, законодавчо встановлено методику визначення депресивних територій, елементи якої містяться в Законі та Постанові Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 02.03.2010 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ від 08.08.2012 (далі – Постанова) [7].

© **Ватченко Олександра Борисівна**, к.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємств, Дніпропетровська державна фінансова академія, м. Дніпропетровськ, e-mail: alex.vatchenko@yandex.ru

Андрейченко Олексій Андрійович, аспірант, Дніпропетровська державна фінансова академія, м. Дніпропетровськ, e-mail: alexandreichenko@ukr.net

Законом визначаються умови та порядок, згідно з якими регіон чи його частина (район чи населений пункт) можуть бути визнані депресивними; встановлюється перелік показників, за допомогою якого вимірюється та закріплюється рівень розвитку територіальних утворень [1]. Постановою ж окреслено деталізований підхід до використання цих показників у процесі проведення розрахунків, а також визначені коефіцієнти граничних рівнів відхилення (далі – КГРВ), які у добутку з середніми показниками розвитку території відповідної групи визначають граничні рівні для показників. Останні використовуються при визнанні території депресивною.

Найнижчим рівнем територіальних утворень, на якому визначається депресивність, є промисловий (рівень 3А) та сільський райони (3Б).

Згідно із Законом, промисловим визнається район, у якому частка осіб, зайнятих у промисловості, перевищує частку осіб, зайнятих у сільському господарстві, а також район, на території якого перебувають у стадії закриття вугледобувні та вуглепереробні підприємства.

Інші райони, які не відповідають таким умовам, вважаються сільськими.

Постановою врегульовано, що промисловий район може бути визнано депресивним у разі, коли відносно середніх показників розвитку територій цієї групи протягом останніх трьох років одночасно: рівень зареєстрованого безробіття (КГРВ для показника – 1,25) та частка осіб, зайнятих у промисловості (КГРВ – 1,25), дорівнюють або вищі встановлених граничних рівнів таких показників; обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу (КГРВ – 0,75) та рівень середньомісячної заробітної плати одного найманого працівника (КГРВ – 0,75) дорівнюють або нижчі установлених граничних рівнів таких показників.

Сільський район, відповідно до положень Постанови, може бути визнано депресивним у разі, коли відносно середніх показників розвитку територій цієї групи протягом останніх трьох років одночасно: щільність сільського населення (КГРВ – 0,75), коефіцієнт природного приросту населення (КГРВ – 0,75), рівень середньомісячної заробітної плати одного найманого працівника (КГРВ – 0,75) та обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) на одну особу (КГРВ – 0,75) дорівнюють або нижчі встановлених граничних рівнів таких показників; частка осіб, зайнятих у сільському господарстві (КГРВ – 1,25), дорівнює або вища встановленого граничного рівня показника.

Для отримання інформації та проведення оцінки рівня розвитку районів областей були відправлені запити до державних органів статистики, тому що необхідні статистичні дані в розрізі районів у відкритому доступі відсутні.

Державними органами статистики у Дніпропетровській [8, с.3,4], Запорізькій [9, с.1], Київській [10, с.1] та кількох інших областях надано не в повному обсязі або повідомлено про неможливість надання даних щодо частки зайнятих у сільському господарстві та промисловості через те, що Планом державних статистичних спостережень розрахунків таких показників не здійснюється.

Відсутність необхідної статистичної інформації призводить до неможливості провести оцінку рівня розвитку районів областей, адже граничні рівні відхилення для показників розраховуються на основі середніх значень показників по всіх районах країни.

У процесі обробки та аналізу наявних статистичних даних було виявлено, що числові значення окремих показників (обсяг реалізованої продукції, рівень зареєстрованого безробіття), які мають бути використані для оцінки рівня розвитку районів згідно із законодавчою методикою визначення депресивних територій, не є достатньо достовірними для використання.

Розраховані на основі даних вибіркового обстеження обсяги та вартість реалізованої продукції можуть бути надійними лише на регіональному рівні. Дані у розрізі районів отримуються шляхом розподілу даних, розрахованих у цілому по регіону [11].

Показник рівня зареєстрованого безробіття не може відображати реальний стан справ при оцінці рівня розвитку певного територіального утворення, тому що дані державної служби зайнятості не дозволяють визначити загальний обсяг безробіття на ринку праці, оскільки не включають осіб, які шукають роботу самостійно. Окрім того, у зв'язку з набуттям чинності Законом України «Про зайнятість населення» [12], починаючи з 2013 року, органи державної статистики не розраховують показник рівня зареєстрованого безробіття по районах та містах [13, с.2].

Окремо необхідно зазначити про недосконалість підходу до розподілу районів областей на промислові та сільські. Законодавством не обґрунтовано, до якого типу віднести район, в якого протягом 2 з останніх 3 років частка зайнятих в промисловості (сільському господарстві) перевищувала частку зайнятих в сільському господарстві (промисловості), а в один з років – навпаки – частка зайнятих в сільському господарстві (промисловості) була вищою.

Невірне визначення типу району може призвести до помилкової оцінки рівня розвитку району, адже різні показники застосовуються до промислових та сільських районів для визначення серед них тих, що є депресивними.

Найяскравіше проблеми з визначенням типу району характеризують дані Жмеринського району Вінницької області, що наведені у табл. 1.

Оскільки у 2006 та 2007 рр. у цьому районі частка зайнятих у сільському господарстві була вищою за частку зайнятих у промисловості, то за принципом більшості в період

2006-2008 рр. район є сільським. В період 2009 – 2011 рр. район за таким самим ходом розрахунків був промисловим.

Таблиця 1

Визначення типу району згідно із законодавчою методикою визначення депресивних територій

Показники/Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Частка осіб, зайнятих у промисловості, у % до середньооблікової кількості штатних працівників (за даними [13, с.4])	19,7	17,3	46,9	45,5	51,8	51,5
Частка осіб, зайнятих у сільському господарстві, у % до середньооблікової кількості штатних працівників (за даними [13, с.5])	21,7	21,8	45,6	45,6	38,6	40
Тип району (порічно) (розрахункові дані)	С	С	П	С	П	П

Прим. П – промисловий, С – сільський

Тепер спрогнозуємо ситуацію, за якою за період 2006-2008 рр. у ході подальшої оцінки згідно із законодавчою методикою визначення депресивних територій цьому сільському району було надано депресивний статус на 5 чи 7 років (такий термін встановлений законодавчо [1]). У період 2009–2011 рр. згідно із розподілом район має бути віднесений до промислового, і за подальшими розрахунками він не є депресивним. Яким чином будуть врегульовані питання щодо попереднього депресивного статусу, що був наданий сільському району, залишається невирішеним.

Скорочення терміну, на який буде надаватися депресивний статус, наприклад, до 3 років, навряд чи зможе вирішити цю проблему. Фактично, зміна типу району може призводити до можливості визнання (невизнання) району депресивним.

Класифікація районів потребує детального законодавчого доопрацювання. Можливо, доцільним було б одноразово розподілити райони на промислові та сільські та «зафіксувати» результати поділу на довготривалий період.

Тим не менше, навіть успішно проведена класифікація не вирішує усіх проблем, пов'язаних з оцінкою рівня розвитку районів областей. Діючий законодавчий підхід обумовлює, що для визнання певного промислового або сільського району депресивним усі показники одночасно протягом 3-х років мають бути нижчими або вищими за граничні рівні відхилення.

На нашу думку, за подібного підходу до використання показників, їх кількість є занадто великою. У випадку застосування кількох показників для визначення рівня розвитку району, більш доцільним було б запровадити методику розрахунку індексів розвитку, що є достатньо поширеною в зарубіжній практиці ідентифікації проблемних територій [14].

Згідно зі статтею 8 Закону до основних принципів державного стимулювання розвитку депресивних територій належить об'єктивність і відкритість при визначенні територій для державного стимулювання їх розвитку. Про порушен-

ня в дотриманні цього принципу свідчить той факт, що з моменту підписання Закону і до 2014 року дані про проведення оцінок щодо виявлення депресивних територій не були оприлюднені, жодній території не було офіційно надано статус депресивної.

У той же час, невизнання наявності депресивних районів може бути обґрунтоване відсутністю у державних статистичних органів необхідної статистичної інформації для проведення оцінки рівня розвитку цих територіальних одиниць.

Наступним рівнем територіальних утворень, на якому визначається депресивність, є місто (рівень 2). За Законом, депресивним може бути визнано місто обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення, в якому протягом останніх трьох років рівень зареєстрованого, зокрема довготривалого, безробіття (КГРВ – 1,25) є значно вищим, а рівень середньомісячної заробітної плати (КГРВ – 0,75) є значно нижчим за відповідні граничні показники розвитку територій цієї групи.

У даному законодавчому визначенні міститься норма, яка має дати обґрунтування необхідній кількості показників для вимірювання рівня розвитку міст обласного значення. Так, фраза «рівень зареєстрованого, зокрема довготривалого, безробіття» залишає відкритим питання: чи використовується разом рівень зареєстрованого безробіття та рівень зареєстрованого довготривалого безробіття при оцінці; чи для показника рівня зареєстрованого довготривалого безробіття є окремі випадки для використання. Якщо для виявлення депресивних міст необхідні дані цих двох показників, то доцільність застосування однакових за своєю суттю показників є достатньо сумнівною.

Окрім того, іншою проблемою ідентифікації депресивних міст є те, що з початку 2013 року державними органами статистики збір статистичних даних щодо показника рівня зареєстрованого безробіття у розрізі міст не відбувається. Таким чином, з цього періоду виявити наявність депресивних міст за діючими нормами Закону неможливо [13, с.2].

На нашу думку, недосконалість методики визначення депресивних міст також полягає у відсутності розподілу міст обласного значення на групи.

Для оцінки рівня розвитку міст середні значення показників розраховуються по усіх містах обласного значення, включаючи крупні обласні центри та міста в АР Крим. В цьому випадку порівняння рівнів розвитку, наприклад, міста Дніпропетровськ з чисельністю постійного населення станом на 1 грудня 2014 року 982427 осіб та міста Ладижин Вінницької області з чисельністю за відповідний період 24034 особи, може призвести до помилкових кінцевих результатів [15], [16].

Більш доречним було б розділити міста обласного значення на три групи: обласні центри, міста обласного значення, та міста республіканського значення в АР Крим. На сьогодні, у першу групу увійшло б 23 міста, у другу – 148, у третю – 11 [17, с.24]. Таким чином, середні та граничні значення розраховувалися б за трьома різними групами територій, і результати оцінки були б більш достовірними.

Згідно з постановою КМУ від 26 жовтня 2011 р. «Про надання статусу депресивних територій деяким містам обласного значення у 2011 році», за результатами проведеного у 2011 році моніторингу соціально-економічних показників, КМУ постановив надати статус депресивних територій таким містам обласного значення: Токмак Запорізької області (строком на 5 років), Новий Розділ Львівської області (5 років), Ізюм (7 років) та Первомайський Харківської області (на 7 років) [18].

Обґрунтування щодо визначених строків, на які цим територіям надається статус депресивних, в цьому документі немає. Жодної програми подолання депресивності цих територій не було оприлюднено. Хоча Міністерству економічного розвитку і торгівлі разом із Запорізькою, Львівською та Харківською обласними державними адміністраціями за участі Токмацької, Новороздільської, Ізюмської та Первомайської міських рад у тримісячний строк було поставлено за мету розробити і подати КМУ проекти програм подолання депресивності визначених територій.

Згідно зі статтею 10 Закону, строк, на який території надається статус депресивної, не може перевищувати 7 років. У разі, якщо, незважаючи на виконання програми подолання стану депресивності, територія за показниками розвитку залишається депресивною, КМУ за погодженням із відповідною місцевою радою території, визнаної депресивною, може продовжити строк надання території статусу депресивної, але не більше, ніж на 5 років.

Розглянемо таку ситуацію: місту обласного значення у 2011 році надано статус депресивного на період з 2011 по 2017 роки (на 7 років) за підсумком оцінки його рівня розвитку у період з 2008 по 2010 рр.. За розрахунковими даними наступного періоду (2011–2013 рр.), це місто не

може бути визнано депресивним. Чинне законодавство не містить норм, яким чином має бути врегульована така ситуація: з одного боку, місто є депресивним, і має програму подолання кризового стану на 7 років – по 2017 рік, а з іншого у 2014 році воно вже не є депресивним.

На нашу думку, території мають набувати або позбавлятися депресивного статусу кожні 3 роки з можливістю продовжити строк надання такого статусу ще на 3 роки за результатами наступної оцінки. Таким чином, і програми подолання депресивності мають також розроблятися на період не більше 3 років.

Ще одним рівнем територіальних утворень, на якому визначається депресивність в Україні, є регіон (рівень 1). Так, регіон, в якому протягом останніх п'яти років середній показник обсягу валового регіонального продукту (далі – ВРП) (до 2004 року – обсягу валової доданої вартості) на одну особу є найнижчим, визнається депресивним [1].

Таким регіоном за результатами оцінки в періодах 2003–2007 рр. та 2008–2012 рр. є Чернівецька область, в якій середні значення обсягу валового регіонального продукту на одну особу за відповідні періоди є найнижчими серед усіх регіонів України та складають 4806 грн. та 11570 грн. Офіційно депресивною Чернівецька область не була визнаною за ці періоди, хоча, виходячи з результатів дослідження, проблем, які б заважали закріпити статус депресивного регіону у Чернівецькій області, немає.

На нашу думку, закріплення лише за одним регіоном депресивного статусу є малоефективним на шляху до подолання диспропорційного розвитку регіонів України. В Україні є значна кількість регіонів, рівень розвитку яких характеризується значно нижчим значенням ВРП на душу населення відносно середнього значення по країні. Тим не менш, за діючою законодавчою методикою ці регіони неоголошено визнаються достатньо розвинутими.

Поліпшити підходи до ідентифікації проблемних регіонів в Україні можна із використанням досвіду інших країн (Сербія, Македонія, Чорногорія, Хорватія, Болгарія), які опинились в схожій економічній ситуації унаслідок подій на зламі ХХ століття [14].

На нашу думку, використання більше, ніж одного показника для визначення проблемних регіонів в Україні за правильного підходу дозволить зробити оцінку рівня розвитку регіонів більш достовірною. А використання статистичних даних за менші часові періоди дасть змогу завчасно попередити кризові явища економічного та соціального характеру на певній території, та не дати їм поширитись на сусідні території.

Виникнення нових проблемних регіонів (або його частин) в Україні можна попередити за допомоги практики поділу територій на кілька рівнів розвитку за результатами оцінки. Так, на-

приклад, регіон, що за показниками власного розвитку відстає від середнього рівня розвитку територій на 25 %, можна було б визнати як депресивний; той, що відстає у проміжку від 0 % до 25 %, слабозвинутим, і т.д.

Подібний поділ територій за рівнем їх соціально-економічного розвитку дозволяє відстежувати переміщення певного міста чи регіону з однієї групи розвитку в іншу. Тим самим це забезпечує можливість попередження потрапляння територіальної одиниці в «кризову зону», завдяки застосуванню випереджальних заходів для поліпшення її соціально-економічного розвитку [14].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дійова нормативно-законодавча база у сфері регіонального розвитку є ключовим чинником на шляху до усунення територіальних диспропорцій.

За результатами проведеного дослідження виявлено, що діюче законодавство, яким мали б регулюватись питання ідентифікації та поліпшення рівня розвитку депресивних територій в Україні, містить у собі значну кількість недоліків: недосконалість підходів до розподілу райо-

нів на промислові та сільські; відсутність та недостатня достовірність необхідних статистичних даних для проведення оцінок рівнів розвитку міст та районів; неефективність методики визначення депресивних регіонів.

Задля вдосконалення підходів до визначення депресивних територій в Україні пропонується: закріплення нових показників для визначення депресивних територій; встановлення тривало діючої класифікації районів областей; затвердження нового максимального терміну надання депресивного статусу територіям та терміну дії програм подолання депресивності (3 роки); законодавчо встановлений розподіл територій на групи розвитку (депресивні, проблемні, слабозвинуті, розвинені території).

Окреслене коло проблем законодавчого регулювання розвитку депресивних територій з урахуванням вивченого зарубіжного досвіду з даного питання дає можливість розробити нові законодавчі норми, які б реальним чином змогли вплинути на поліпшення соціально-економічного розвитку проблемних (відсталіх) територій країни.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»: за станом на 02.12.2012р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
2. Барановський М.О. Депресивні території: підходи до трактування, концепції формування, особливості типології: громадсько-політична література / М.О. Барановський // Економічна теорія. – 2007. – № 3. – С. 3–12.
3. Іорданов А.Є. Класифікація територій в контексті державного стимулювання регіонального розвитку [Електронний ресурс] А.Є.Іорданов/ Харківський регіональний інститут державного управління. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/2/14.pdf>.
4. Романюк С.А. Аналіз результативності підтримки депресивних територій в Україні [Електронний ресурс] С.А.Романюк / Теорія та практика державного управління. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trpu_2013_1_37.pdf.
5. Вайсман Э.Я. Депрессивные регионы: опыт и проблемы С.Я.Вайсман// Экономика и управление. - № 3, 2013. – С. 125–127.
6. Беляев В.И.. Маркетинг территорий и преодоление депрессивного состояния регионов России В.И.Беляев// Вестник Томского государственного университета. – № 3 (4), 2008. – С. 46–61.
7. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними»: за станом на 17.08.2012р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-p>.
8. Лист «Щодо надання інформації на запит» від 08.08.2014 № 01.2-50/50Пі [Текст] / Головне управління статистики у Дніпропетровській області. – 8 с.
9. Лист «Щодо надання інформації» від 14.08.2014 № 02.2–21/30Пі / Головне управління статистики у Київській області. – 3 с.
10. Лист «Щодо надання інформації на запит» від 15.08.2014 № 02-03-04/35 Пі / Головне управління статистики у Запорізькій області. – 5 с.
11. Методика розрахунку обсягів реалізації основних видів сільськогосподарської продукції господарствами населення [Електронний ресурс] / Публікація документів Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2008/165/metod.htm
12. Закон України «Про зайнятість населення»: за станом на 27.03.2015р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
13. Лист «Щодо надання інформації на запит» від 18.08.2014 № 02.2-23/39пі [Текст]/ Головне управління статистики у Вінницькій області. – 9 с.
14. Андрейченко О. А. Зарубіжний досвід ідентифікації проблемних територій / О.А.Андрейченко // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2014. – № 26. – С. 207–214.1
15. Чисельність населення на 1 грудня 2014 року [Електронний ресурс] / Експрес-випуск Головного управління статистики у Дніпропетровській області № 10 від 16.01.2015. – Режим доступу: http://www.dneprstat.gov.ua/expres/2014/09/16_09_14/ChN_07.pdf

16. Чисельність населення на 1 грудня 2014 року [Електронний ресурс] / Експрес-випуск Головного управління статистики у Вінницькій області № 10-31/24-в від 16.01.2015. – Режим доступу: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/express-editions.html>
17. Статистичний щорічник України за 2013 рік / за ред. О.Г. Осауленка – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2014. – 536 с.
18. Постанова КМУ «Про надання статусу депресивних територій деяким містам обласного значення у 2011 році» від 26 жовтня 2011 р. № 1108 [Електронний ресурс] / Главный правовой портал Украины. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP111108.html

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy Pro stymuliuvannya rozvytku rehioniv: za stanom na 02.12.2012 r. [Law of Ukraine on stimulating regional development] (2012, December 2). rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> [in Ukrainian].
2. Baranovskiy M. O. (2007). Depresyivni terytorii: pidkhydy do traktuvannya, kontseptsii formuvannya, osoblyvosti typolohii [Depressive territories: interpretation, concepts, typology]. *Ekonomichna teoriia – Theory of economics*, 3, 3-12 [in Ukrainian].
3. Iordanov A.Ye. (2008). Klasyfikatsiia terytorii v konteksti derzhavnogo stymuliuvannya rehionalnoho rozvytku [Classification of territories in the context of regional development stimulation]. *Derzhavne budivnytstvo – State construction*, 2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2008_2_32.pdf [in Ukrainian].
4. Romaniuk S.A. (2013). Analiz rezultatyvnyosti pidtrymky depresyivnykh terytorii v Ukraini [Effectiveness of stimulation of depressive territories in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia – Theory and practice of public administration*, 1, 271-279. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tpdu_2013_1_37.pdf [in Ukrainian].
5. Vaysman E.Ya. (2013). Depressivnyie regiony: opyt i problemy [Depressive regions: experience and problems]. *Ekonomika i upravlenie – Economics and management*, 3, 125-127 [in Russian].
6. Belyaev V.I. (2008). Marketing terytoriy i preodolenie depressivnogo sostoyaniya regionov Rossii [Marketing of territories and overcoming depressive state of Russian regions]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Tomsk State University Bulletin*, 3(4), 46-61 [in Russian].
7. Postanova KМУ Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia monitorynhu sotsialno-ekonomichnykh pokaznykiv rozvytku rehioniv, raioniv ta mist oblasnoho, respublikanskoho v Avtonomnii Respublitsi Krym znachennia dlia vyznannia terytorii depresyivnyimi»: za stanom na 17.08.2012r. [Resolution of the CMU on approval of the monitoring of socio-economic indicators of the regions, districts and cities of regional, republican importance in the Autonomous Republic of Crimea for admission of depressive areas]. (2012, August 17). rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/235-2010-п> [in Ukrainian].
8. Lyst «Shchodo nadannia informatsii na zapyt» vid 08.08.2014 № 01.2-50/50Pi [Letter of request for information from Department of statistics in the Dnipropetrovsk region № 01.2-50/50Pi]. (2014, August 08). [in Ukrainian].
9. Lyst «Shchodo nadannia informatsii na zapyt» vid 14.08.2014 № 02.2-21/30PI [Letter of request for information from Department of statistics in the Kyiv region № 02.2-21/30PI]. (2014, August 14). [in Ukrainian].
10. Lyst «Shchodo nadannia informatsii na zapyt» vid 15.08.2014 № 02-03-04/35 PI [Letter of request for information from Department of statistics in the Zaporozhye region № 02-03-04/35 PI]. (2014, August 14). [in Ukrainian].
11. Metodyka rozrakhunku obsiahiv realizatsii osnovnykh vydiv silskohospodarskoi produktsii hospodarstvom naselennia [The calculation method of basic agricultural product sales]. (2008, September 30). ukrstat.org. Retrieved from: http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2008/165/metod.htm [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy Pro zainiastist naselennia: za stanom na 27.03.2015 r. [Law of Ukraine on employment]. (2015, March 3). rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> [in Ukrainian].
13. Lyst «Shchodo nadannia informatsii na zapyt» vid 18.08.2014 № 02.2-23/39pi [Letter of request for information from Department of statistics in the Vinnitsa region № 02.2-23/39pi]. (2014, August 14). [in Ukrainian].
14. Andreichenko O.A. (2014). Zarubizhnyi dosvid identyfikatsii problemnykh terytorii [Foreign experience of identifying problem areas]. *Visnyk Lvivskoi derzhavnoi finansovoi akademii – Lviv state financial academy bulletin*, 26, 207-214 [in Ukrainian].
15. Chyselnist naselennia na 1 hrudnia 2014 roku [Express-issue on population from Department of statistics in the Dnipropetrovsk region]. (2015, January 16). dnepstat.gov.ua. Retrieved from: http://www.dnepstat.gov.ua/expres/2014/09/16_09_14/ChN_07.pdf [in Ukrainian].
16. Chyselnist naselennia na 1 hrudnia 2014 roku [Express-issue on population from Department of statistics in the Vinnitsa region]. (2015, January 16). vn.ukrstat.gov.ua. Retrieved from: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/express-editions.html> [in Ukrainian].
17. Osaulenko O.H. (Eds.). (2014). Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2013 rik [Statistical Yearbook of Ukraine 2013]. Kyiv: TOV «Vydavnytstvo «Konsultant» [in Ukrainian].
18. Postanova KМУ Pro nadannia statusu depresyivnykh terytorii deiakym mistam oblasnoho znachennia u 2011 rotsi vid 26 zhovtnia 2011 r. № 1108 [Resolution of the CMU on the status of depressive areas for some cities of regional importance in 2011]. (2011, October 26). ligazakon.ua. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP111108.html [in Ukrainian].